

Aberystwyth University

Beth yw'r Ots Gennyf fi am Gymru?

Cunnington Wynn, Lowri

Published in:
Gwerddon

Publication date:
2018

Citation for published version (APA):

Cunnington Wynn, L. (Wedi'i dderbyn/Yn y wasg). Beth yw'r Ots Gennyf fi am Gymru? Astudiaeth o Allfudiaeth a Dyheadau Pobl Ifanc o'r Broydd Cymraeg. *Gwerddon*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the Aberystwyth Research Portal (the Institutional Repository) are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the Aberystwyth Research Portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the Aberystwyth Research Portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

tel: +44 1970 62 2400
email: is@aber.ac.uk

‘Beth yw’r Ots Gennyf i am Gymru?’ Astudiaeth o Allfudiaeth a Dyheadau Pobl Ifanc o’r Bröydd Cymraeg

Crynodeb

Mae’r erthygl hon yn ystyried allfudiaeth pobl ifanc o’r bröydd Cymraeg o safbwynt eu dyheadau a’u gobeithion ar gyfer y dyfodol. Mae’r ymchwil doethur gwreiddiol (2014), yn seiliedig ar waith Jones (2010) sy’n dadlau bod pobl ifanc a anwyd tu allan i Gymru oddeutu bedair gwaith yn fwy tebygol o fudo o Gymru nag yw pobl ifanc a anwyd yma. Ceisiwyd sefydlu beth yw’r prif ffactorau sydd yn effeithio ar gyfraddau allfudiaeth pobl ifanc sydd heb eu geni yng Nghymru a’r rhai sydd yn perthyn i deuluoedd ymfudol. Daw i’r casgliad mai un o’r prif resymau dros allfudiaeth ymysg y grŵp hwn yw ffactorau’n ymwneud a’r ymdeimlad o berthyn a’u lefelau integreiddio i’r cymunedau dan sylw - yn hytrach na ffactorau economaidd yn unig. Yn benodol, ystyrir sut mae diwylliant a chenedligrwydd ac ystyriaethau’n ymwneud a’r Gymraeg yn effeithio ar y tuedd hwn, sydd ag oblygiadau pwysig o safbwynt dargadwedd ieithyddol yr ardaloedd Cymraeg ‘traddodiadol.’

Allweddeiriau: Y fro Gymraeg, Allfudiaeth, Hunaniaeth, Perthyn, Cynllunio Ieithyddol

The Out-migration of Young People from the Welsh Heartlands

Summary

This article considers the out-migration of young people from the Welsh heartlands in terms of their aspirations and hopes for the future. The original doctoral research (2014), is based on Jones’ (2010) data which argues that young people born outside of Wales are four times more likely to migrate from Wales than young people born here. The research attempts to establish the main factors that affect rates of out-migration among young people born outside of Wales and those born into non-native families. The article concludes that the main drivers of rates of out-migration among this group were factors such as sense of belonging and the extent of community integration - rather than solely economic factors. In particular, it examines how culture, nationality, and considerations pertaining to the Welsh language have an impact on this trend, which has important implications in terms of the linguistic retention of the ‘traditional’ Welsh speaking areas.

Keywords: Welsh Heartlands, Outmigration, Identity, Belonging, Language Planning

Cyflwyniad

O gymharu â degawdau ynghynt, ardaloedd tra gwahanol yw’r bröydd Cymraeg yng Nghymru heddiw. Gellir dadlau fod newidiadau di alw’n ôl sydd wedi siapio dyfodol y bröydd, gyda newidiadau bydol yn effeithio ar y cyfansoddiad a’r strwythur cenedlaethol ac yn anochel ar y cymunedau unigryw sydd yn rhan annatod o Gymru hyd heddiw. Er nad ffenomenon newydd

yw'r pwnc o allfudiaeth, teg digon yw nodi fod ei bresenoldeb yn sgil newidiadau cenedlaethol, yn cymell rhai i alaru'r 'cyfnod euraidd,' mewn cymuned, neu fel awgrymwyd gan Cohen (1997:39) 'some golden age of unmediated change.'

Pwrpas yr erthygl yw trafod allfudiaeth pobl ifanc fel un o'r tueddiadau sydd yn cael effaith ar gyfansoddiad poblogaeth ac ieithyddol y bröydd Cymraeg a dadleuwyd fod gan ffigwr Jones (2010) oblygiadau pwysig o safbwynt dargadwedd ieithyddol yr ardaloedd Cymraeg 'traddodiadol.' Mae'r ymchwiliad hwn yn canolbwyntio ar sampl o bobl ifanc 15-18 oed a 19-25 oed o Dregaron a Blaenau Ffestiniog, sydd naill ai wedi eu geni tu allan i'r bröydd neu sydd wedi eu geni yma ond i rieni sydd ddim yn frodorol. Dadleuwyd mai nid ffactorau economaidd yw'r prif reswm dros ddewisiadau'r bobl ifanc i aros neu beidio ond yn hytrach ei fod yn seiliedig ar ffactorau'n ymwneud a'u hymdeimlad o berthyn a'u lefelau integreiddio i'r cymunedau hynny. Yn benodol, ystyrir sut mae diwylliant a chenedligrwydd ac ystyriaethau'n ymwneud a'r Gymraeg yn effeithio ar y tuedd hwn.

Mae rhai astudiaethau eraill o du allan i Gymru ar allfudo a mewnfudo poblogaethau yn cynnig damcaniaethau diddorol ynghylch pam bod un grŵp, mwy na grŵp arall, yn dewis gadael eu cymuned. Dywed Belot ac Ermisch (2006) er enghraifft, bod cysylltiadau cymdeithasol yn chwarae rhan flaenllaw mewn symudoledd daearyddol, tra bod Levy a Waldycki (1973) mewn astudiaeth gynnar yn Venezuela wedi canfod fod y tebygolrwydd o symud o un ardal i ardal arall â chydberthynas cryf gydag economi a gwaith.

O safbwynt Cymru, mae patrymau mudo yn cael effaith pell cyrhaeddo ar ein bröydd, ac yn benodol ar ei gyfansoddiad ieithyddol, yn enwedig wrth ystyried allfudiaeth ein poblogaeth ifanc, ddysgedig. Fel yr amlygwyd gan Lywodraeth Cymru:

Mae cynaliadwyedd yr iaith yn ei bröydd Cymraeg traddodiadol yn destun gofid. Mae mewnfudo ac allfudo wedi cael cryn effaith ar yr ardaloedd hyn. Mae llawer o bobl ifanc sy'n siarad Cymraeg wedi gadael eu cymunedau i geisio gwaith mewn ardaloedd trefol, ac mae pobl nad ydynt yn medru'r Gymraeg wedi mewnfudo i'r cymunedau hyn. (Llywodraeth Cymru 2012: 8)

Yn hanesyddol, oherwydd bod Cymru wedi profi cryn gyfnodau o fudo ac allfudo, mae'n astudiaeth achos diddorol (Thomas 1930; Daniel 1946). Mae Cymru hefyd yn denu mudwyr o weddill y DU, gyda dros 80 y cant o'r boblogaeth sydd wedi eu geni tu allan i Gymru yn hanner o Loegr, a 20 y cant o'r unigolion a anwyd yng Nghymru bellach yn byw yn Lloegr (Blackaby a Drinkwater 2004:20). Awgrymwyd yn benodol fod poblogaeth yr ardaloedd hynny yng ngogledd ddwyrain Cymru, megis Sir Gonwy, Sir Fflint a Sir Ddinbych, sydd ar y ffin â Lloegr, yn cynnwys yr un canran o unigolion sydd wedi eu geni yno ag y sydd wedi eu geni tu allan.

Yng ngweddill yr erthygl hon, ceir trafodaeth ar gefndir ystadegol a damcaniaethol y gwaith ymchwil, gan dalu sylw penodol i gysyniad dadleuol y fro Gymraeg fel cadarnle'r Gymraeg, trafodaeth ar allfudiaeth a'r Gymraeg, cyn mynd ymlaen i drafod yr ymchwiliad gwreiddiol a chasgliadau'r ymchwil.

Cefndir Ystadegol

Yn sgil y wybodaeth helaeth a chynhyrchwyd gan y Cyfrifiad yn 2011 gellir distyllu rhai pwyntiau arwyddocaol sydd yn gysylltiedig gyda chynllunio ieithyddol a'r traethawd ymchwil hwn. Dengys y cyfrifiad yn 2001 fod 20.5 y cant yn nodi eu bod yn gallu siarad Cymraeg o'i gymharu â'r ffigwr cyfatebol o 19 y cant yn 2011. Er bod poblogaeth Cymru wedi tyfu ers y cyfrifiad yn 2001, mae nifer y siaradwyr Cymraeg wedi gostwng o 582,000 yn 2001 i 562,000 yn 2011. Mae'r ffigyrau'n awgrymu fod y Gymraeg o dan bwysau yn ei hen gadarnleoedd. Yn berthnasol i'r gwaith hwn, gwelwyd gostyngiad o 52 y cant i 47 y cant yng Ngheredigion a gostyngiad o 69 y cant i 65.3 y cant yng Ngwynedd rhwng y ddau gyfrifiad diweddera (Stats Wales 2012).

Mae ymchwil ar y cyd gan Lywodraeth Cymru a Phrifysgol Bangor yn nodi fod cadarnleoedd y Gymraeg yn "crebachu" (2015: 6) gyda gostyngiadau yng nghanran y siaradwyr Cymraeg yng Ngwynedd a Môn, Ceredigion a Sir Gaerfyrddin, tra gwelwyd cynnydd isel yng Nghaerdydd, Sir Fynwy a Caerffili¹. Yn ôl Arolwg Defnydd Iaith Comisiynydd y Gymraeg yn 2004/06, roedd 56% o'r holl siaradwyr Cymraeg rhugl o bob oed yn byw yn Ynys Môn, Gwynedd, Caerfyrddin a Cheredigion, sef yn y 'pedair sir draddodiadol Cymraeg.'²

Yn ddaeryddol, bu'r gostyngiad mwyaf yn y ganran sy'n gallu siarad Cymraeg yn ardaloedd yr awdurdodau lleol hynny sydd â'r crynodiad uchaf o siaradwyr Cymraeg. Gwynedd (65 y cant) ac Ynys Môn (57 y cant) yw'r unig siroedd yng Nghymru lle mae mwyafrif y boblogaeth breswyl yn medru siarad Cymraeg. Sir Gaerfyrddin yw'r sir sydd â'r nifer uchaf o bobl sy'n medru siarad Cymraeg (78,000). (Comisiynydd y Gymraeg 2016: 36). Mae nifer y cymunedau sydd â 70 y cant a mwy o siaradwyr Cymraeg yn byw ynddynt wedi lleihau ers 2001. Roedd 53 cymuned o'r fath yn 2001; 39 sydd yna bellach. (Comisiynydd y Gymraeg 2016: 36)

Ystyrir fod a hyn oblygiadau pwysig i'r Fro Gymraeg o safbwynt cyfansoddiad ei gymunedau a'i ddargadwedd ieithyddol. Yn ogystal, mae i'r ymchwil hwn oblygiadau polisi ehangach, yn enwedig yn sgil bwriad Llywodraeth Cymru i geisio cynyddu'r nifer o siaradwyr Cymraeg o 575,000, erbyn 2050. Yn wir, mae Williams (2017) yn dadlau y bydd rhaid cynhyrchu llawer o filoedd mwy na miliwn o siaradwyr os bydd y boblogaeth darged o filiwn yng Nghymru yn cael ei wireddu gan fod pobl ifanc a aned yng Nghymru yn ymfudo'n gyson i rannau eraill o'r DU a thu hwnt.

Cefndir Damcaniaethol

Y Fro Gymraeg?

Gan fod y cysyniad o'r fro Gymraeg yn elfen ganolog i'r ymchwil, mae'n briodol trafod yr hyn a olygir wrth y term. Gellir dadlau fod statws y fro Gymraeg wedi bod yn ddadleuol, hynny yw, nid yw'n cael ei chydabod yn swyddogol fel tiriogaeth ieithyddol a diwylliannol sy'n wahanol iawn i'r Gaeltacht yn Iwerddon a'r Gaidhealtachd yn yr Alban. Mae'n gysyniad sydd â sylfaen

¹<http://www.comisiynyddygyymraeg.cymru/Cymraeg/Polisi,%20ymchwil%20a%20data/Data%20Cyfrifiad/Pages/Cyfrifiad2011canlyniadauynolawdurdodlleol.aspx> cyrchwyd 11/05/2017

²<http://www.comisiynyddygyymraeg.cymru/Cymraeg/Polisi,%20ymchwil%20a%20data/Data%20Cyfrifiad/Pages/DarlunystadegolosefyllfarGymraeg.aspx>

ystadegol, fel y nodwyd uchod, mae'n cael ei ddefnyddio i ddisgrifio'r ardaloedd yng Nghymru lle mae'r iaith Gymraeg ar ei chryfaf, gydag o leiaf 50 y cant o'r boblogaeth yn medru'r iaith. Dyma gadarnle'r iaith Gymraeg heddiw, neu fel awgrymwyd gan Aitchson, Carter a Rogers, "y craidd parhaol, di-ildio o Gymreigrwydd" (1989:4).

Dadleuwyd fod y term wedi ei fathu am y tro cyntaf gan Owain Owain a gyhoeddodd map o'r fro Gymraeg yn Nhafod y Ddraig, yn Ionawr 1964. Roedd yr 1960au yn gyfnod allweddol yn naearyddiaeth yr iaith Gymraeg, lle gwelwyd ei fod yn dirywio'n argyfyngus. Ceir diffiniad ystadegol o'r fro Gymraeg ond ceir hefyd cysyniad wedi'i ddiffinio'n wleidyddol o'r cychwyn gyntaf, gydag Owain Owain yn portreadu'r fro fel rhywbeth sydd mewn peryg o ddiflannu a rhywbeth y dylid amddiffyn a gwarchod.

Yn ogystal â'i ddiffiniad ystadegol a gwleidyddol, ystyriwyd fod gan y fro Gymraeg ystyron eraill. Gellir dadlau ei fod yn awgrymu cymuned ddiwylliannol penodol a ffurfiwyd o amgylch iaith gyffredin, gydag ymlyniad at le a chymuned ieithyddol. I'r perwyl hwn, mae'n derm sydd i ryw raddau'n ddelfrydyddol ac yn parhau i ddenu sylw cynyddol gan mudiadau pwysu megis Cymdeithas yr Iaith Gymraeg³, pleidiau gwleidyddol a chynllunwyr ieithyddol fel ei gilydd. Mae enghreifftiau cyfredol yn cynnwys y nawr arweinydd Plaid Cymru Adam Price yn galw am un cyngor i'r fro Gymraeg ac uno cadarnleoedd y Gymraeg.⁴ Yma hefyd mae perygl o golli'r realiti mewn gwrogaeth i'r ddelwedd. Rhaid felly pwysu a mesur statws y fro Gymraeg yn ei gyfanrwydd ac yn feirniadol. Fel awgrymwyd gan Aitchinson, Carter a Rogers yn eu gwaith hwyrach (1994): 'There is no longer a Bro Gymraeg in the sense in which it was originally conceived.' (1994: 112-13)

Mae Ó Tuathaigh (1990) yn mynegi'r un pryderon wrth ystyried y Fro Gaelaidd. Ar ôl creu Gwladwriaeth Rydd Iwerddon yn 1922, roedd aelodau Coimisiún na Gaeltachta - y corff sy'n gyfrifol am adolygiad o bolisi'r Iaith Gwyddeleg - yn credu bod rhannau Iwerddon, a elwir yn Gaeltacht, yn cydymffurfio â'r ddelfryd o'r Fro Gaeleg a gynigiwyd gan Conradh na Gaeilge. Bu iddynt feithrin y cysyniad delfrydol hwn yn hytrach na chymryd sylw o'r gwir sefyllfa economaidd-gymdeithasol ymylol y rhan honno o Iwerddon. Dywedir eu bod wedi dioddef:

An idealisation of rural life, of 'traditional' lifestyles in the Gaeltacht, an implicitly anti-industrial bias; an extraordinarily static vision of Gaeltacht society, timelessly in tune with the elemental values of the Irish people; the repository of the linguistic elixir of Irish nationhood; a vision encapsulated in the phrase 'tobar fíor-ghlan na Gaeilge' - the uncontaminated well-spring of the national language, from which the rest of the country could continue to draw sustenance. (Ó Tuathaigh 1990: 11)

Ceir tebygrwydd amlwg yma rhwng y fro Gymraeg a'r fro Gaelaidd, gyda'r pwyslais ar y ddelfryd yn hytrach na'r realiti, fel awgrymwyd gan Mac Giolla Chríost: O ystyried yr ofnau gwirioneddol na ellir cynnal y Gaeltacht, fel endid cymdeithasol ieithyddol homogenaidd a

³ Cymdeithas o bobl sy'n gweithredu'n ddi-drais dros y Gymraeg a chymunedau Cymru fel rhan o'r chwyldro rhyngwladol dros hawliau a rhyddid.

⁴ <https://golwg360.cymru/newyddion/cymru/104161-adam-price-un-cyngor-i-r-fro-gymraeg>

chydlynol (Comisiwn na Gaeltachta 2002), mae'n ymddangos bod pragmatiaeth yn hanfodol. (Mac Giolla Chríost 2012).

Er hynny, Mae'r sail wrthrychol, ystadegol ar gyfer y fro Gymraeg a'r dimensiwn mwy barddol, wedi'i seilio ar ymdeimlad o hunaniaeth, bod yn 'perthyn' i gymuned a gwleidyddiaeth, yn berthnasol i'r papur hwn. Er bod y cysyniad diwethaf yn ddadleuol ac yn anodd ei ddiffinio - mae deliniad y maes astudio yn anodd ar y sail hon- mae'r ymdeimlad hwn o'r fro yn hanfodol wrth ddeall canfyddiadau'r erthygl bresennol. Hynny yw, patrymau integreiddio'r bobl ifanc, eu cysylltiadau cymdeithasol, eu hymdeimlad o berthyn ac yn benodol eu teimladau a'u hemosiynau i'r drafodaeth ar allfudiaeth.

O ganlyniad, mae'r erthygl hwn yn mynd i'r afael â'r fro fel ardal sydd â niferoedd uchel sy'n siarad Cymraeg ac yn ardaloedd sydd â hunaniaeth ddiwylliannol a gwleidyddol penodol. Wrth gwrs, mae'r dimensiwn olaf yn fwy cymhleth i'w ddiffinio mewn termau gwrthrychol ac mae'n agored i feirniadaeth, ond nid oes modd deall y data na'r dystiolaeth yn ei gyfanrwydd, heb gyffwrdd â'r diffiniad hwn.

Allfudiaeth a'r Gymraeg

Er bod amrywiaeth o ystadegau sy'n cofnodi ffigyrau allfudiaeth o Gymru, ychydig iawn sy'n canolbwyntio ar allfudiaeth tymor hir, sef mwy na deuddeg mis, yn ôl Jones (2010). Awgryma fod llai fyth yn ymchwilio'r berthynas rhwng allfudiaeth a'r defnydd o'r iaith Gymraeg. Mae Jones (2010) yn haeru os gellir dileu'r methiant i gadw gwybodaeth o'r iaith o un cyfrifiad i'r llall, bydd unrhyw ostyngiad yn y niferoedd sy'n siarad Cymraeg yn cael ei achosi gan allfudiaeth (heblaw am farwolaethau). Byddai lleihad mewn canrannau sy'n siarad Cymraeg yn awgrymu mewnfudiaeth. Fel rhan o'i ymchwil, penderfynodd Jones edrych ar yr ardaloedd traddodiadol Gymraeg, gan eu diffinio yn nhermau daearyddiaeth llywodraethau lleol yn 1974⁵.

Mae'n haeru y gellid disgwyl bod y rhan fwyaf o bobol a oedd yn symud i Loegr o Gymru yn gwneud hynny am resymau yn ymwneud â gwaith. Dywed ymhellach mai ychydig a fyddai'n symud am resymau tai a chymudo (Jones 2010: 123).

It needs to be borne in the mind that economic factors such as these may be even more important for individuals' decisions concerning migration than their own personal characteristics. (Jones 2010: 123)

Noda Jones (2010) mai bod rhwng 15-24 oed oedd y ffactor mwyaf dylanwadol yn achos y tebygolrwydd y byddai unigolion yn mudo o Gymru, yn fwy felly na man geni. Ar ôl oed, roedd yn amlwg mai man geni oedd yr ail ffactor o bwys, a dywed Jones (2010) yn achos yr unigolion hynny nad ydynt yn siarad Cymraeg, bod cael eu geni tu allan i Gymru yn cynyddu'r tebygolrwydd o allfudo mwy na thair gwaith (365 y cant yn 1981-91).

Ar ôl gosod sylfaen ystadegol, mae Jones (2010) yn awgrymu bod materion teuluol, rhwydweithiau, ffrindiau a chysylltiadau cymdeithasol, i gyd yn chwarae rhan bwysig a chynyddol mewn penderfyniadau ynglŷn â symudoledd. Dywed y gellir disgwyl i'r patrymau o fewnfudiaeth gynnar arwain at gynnydd mewn allfudiaeth wrth i'r cysylltiadau cymdeithasol

⁵ Cylch Caerfyrddin, Dinefwr, Llanelli a Cheredigion, cylch Ynys Mon, Arfon, Dwyfor a Meirionydd

wanhau - neu, a'i roi fel arall, wrth i'r rhesymau pan fewnfudodd pobl yn y lle cyntaf ddod yn llai pwysig i'r cenedlaethau dilynol (2010: 137).

Dywed y bydd gan rwydweithiau teuluol a ffrindiau pobl a fewnfudodd lai o ffocws lleol, ac awgryma y bydd hynny'n effeithio ar y Gymraeg. Roedd hon yn agwedd diddorol a oedd yn gofyn am ymchwil pellach yng ngwaith maes y traethawd doethur.

Ardaloedd Ymchwil

Y mae'r gwaith cynradd a ddadansoddir yn y traethawd ymchwil hwn yn seiliedig ar ddwy ardal wahanol yng Nghymru, sef Blaenau Ffestiniog yng Ngwynedd a Thregaron yng Ngheredigion. Dewiswyd yr ardaloedd hyn am nifer o resymau, un oherwydd eu bod yn ardaloedd lliwgar ac unigryw a gan eu bod wedi bod yn destun i nifer o astudiaethau blaenorol megis astudiaeth gan Aitchinson, Carter a Rogers (1989) a Emmett (1982). Roedd hi'n hanfodol yn ogystal fod yr ardaloedd yn adlewyrchu'r proffil a welwyd yng ngwaith Jones (2010) er mwyn cadarnhau ynteu ddiystyru ei honiad fod y bobl ifanc a anwyd tu allan i Gymru oddeutu pedwar gwaith yn fwy tebygol o fudo o'r bröydd o ganlyniad i resymau economaidd yn unig.

Bwriad yr ymchwil oedd ceisio darganfod y gwahaniaethau rhwng dwy ardal debyg o safbwynt eu dargadwedd ieithyddol a sefyllfaoedd gwledig. Yn ogystal, ystyrir fod gan yr ardaloedd hyn economïau dirywiol. Pan gafodd yr ymchwil ei gynnal roedd y ddwy ardal wedi'i labelu fel ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf. Cyflwynwyd y rhaglen Cymunedau yn Gyntaf gwreiddiol yn 2001 fel rhan o ymgais blaenllaw Llywodraeth Cymru i fynd i'r afael â thlodi yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru⁶. Erbyn hyn, yn ôl y Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru⁷ (2014) mae Tregaron wedi'i raddio 1107 allan o 1909 AGEHI yng Nghymru, sy'n ei roi yn y 50% lleiaf difreintiedig a Blaenau Ffestiniog wedi'i raddio 635 allan o 1909 AGEHI⁸ yng Nghymru, sy'n ei roi yn y 30-50% mwyaf difreintiedig⁹.

Y Sampl a Dulliau Ymchwil

Gellir dadlau mai'r hyn oedd wedi peri'r problemau mwyaf oedd darganfod sampl oedd yn ffitio'r disgrifiad o'r hyn a ystyrir yn 'deuluoedd ymfudol.' Er bod Jones (2010) yn mynegi mai pobl ifanc sydd heb eu geni yn y bröydd Cymraeg sydd â thebygrwydd pedair gwaith yn fwy o adael y bröydd, penderfynwyd cynnwys y bobl ifanc hynny oedd wedi eu geni yn y bröydd ond oedd â rhieni nad oedd yn frodorol i'r ardal a lle nad Cymraeg yw prif iaith y cartref. Roedd y sampl felly yn un cyfyngedig, wrth ddisgwyl mai bychan yw poblogaethau'r ardaloedd a

⁶ Yn negawd cyntaf y rhaglen cafodd ei gyflwyno yn bennaf dros 150 o bartneriaethau lleol ar draws Cymru. Cafodd y rhain eu crynhoi yn bennaf yn y dinasoedd, cymoedd a threfi arfordirol, gydag o leiaf un ym mhob un o'r 22 awdurdod unedol yng Nghymru. Yn dilyn ymgynghoriad yn 2011, cyhoeddodd y Gweinidog dros Lywodraeth Leol a Chymunedau, Carl Sargeant y byddai'r Rhaglen Cymunedau yn Gyntaf o Ebrill 2012 yn dod yn raglen sydd yn canolbwyntio ar drechu tlodi. Ceir bellach mwy o bwyslais ar sicrhau bod y rhaglen yn cefnogi'r bobl fwyaf agored i niwed sy'n byw mewn ardaloedd difreintiedig.

⁷ MALIC yw dull swyddogol Llywodraeth Cymru o fesur amddifadedd cymharol ar gyfer ardaloedd bach yng Nghymru. Ei nod yw canfod yr ardaloedd bach hynny o'r wlad sydd â'r crynoadau uchaf o sawl math gwahanol o amddifadedd

⁸ Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is

⁹ Am fwy o wybodaeth gweler: <http://wimd.wales.gov.uk>

ddewiswyd a'r bröydd yn gyffredinol. Roedd darganfod sampl a fyddai'n ddigonol wedi profi'n dasg gymhleth.

Ar gyfer darganfod sampl o bobl ifanc 15-18 oed oedd yn parhau mewn addysg, ymddengys mai'r ffordd fwyaf effeithiol o greu sampl oedd drwy ysgolion uwchradd yr ardaloedd ymchwil. Roedd gan yr ysgol wybodaeth lawn ar bob un o'r disgyblion blwyddyn 10 ac 11 a fyddai'n gymwys i gymryd rhan yn y sampl, hynny yw roeddynt yn ymwybodol o'u cefndiroedd teuluol ac ieithyddol. Nid mater o ddewis y sampl ydoedd, ond yn hytrach cael hyd i ddigon o bobl ifanc oedd yn gweddu anghenion yr ymchwil:

Tabl 1: Ymatebwyr 15-18 oed yn ôl Ardal a Rhyw

Ardal	Rhyw yr Ymatebwyr 15 - 18			
	Gwryw	%	Benyw	%
Blaenau Ffestiniog	15	51.7	14	45.2%
Tregaron	14	48.3	17	54.8%
Cyfanswm	29	100	31	100

Roedd ysgolion y ddwy ardal yn awyddus i gymryd rhan, gan eu bod yn teimlo bod y pwnc o allfudo yn un pwysig ac amserol. Penderfynwyd defnyddio holiadur er mwyn casglu data meintiol ar gyfer y grŵp yma a chafwyd 29 ymateb ym Mlaenau Ffestiniog a 31 o Dregaron. Yn ogystal, cynhaliwyd dau grŵp ffocws ansoddol ym mhob ardal, un gyda grŵp oedd yn enedigol i'r ardal a llall gyda'r grŵp ymfudol.

O safbwynt darganfod sampl hŷn, sef 19-25 oed oedd wedi gadael y bröydd, cafwyd mwy o anhawster. I ddechrau, roedd hi'n ofynnol fod y sampl yn cynnwys pobl ifanc o deuluoedd ymfudol oedd wedi byw yn y ddwy ardal a lle gwelwyd mai Saesneg oedd prif iaith y cartref. Yn ail, roedd hi'n ofynnol fod y bobl ifanc yma bellach wedi gadael eu bröydd. Bu ysgolion y ddwy ardal hefyd o ddefnydd wrth geisio cael hyd i'r cohort yma:

Tabl 2: Ymatebwyr 19-25 oed, Blaenau Ffestiniog¹⁰

Ymatebwr	Iaith y Cyfweliad	Man Byw Presennol	Sefyllfa
1	Saesneg	Manceinion	Addysg llawn amser
2	Cymraeg	Caergrawnt	Addysg llawn amser
3	Saesneg	Lerpwl	Gwaith llawn amser
4	Saesneg	Lerpwl	Addysg llawn amser
5	Saesneg	Llundain	Gwaith/Addysg RA
6	Saesneg	Manceinion	Gwaith llawn amser
7	Saesneg	Barrow infurness	Di-waith (Rhiant)
8	Saesneg	Belfast	Gwaith llawn amser
9	Saesneg	(Yn y Fyddin)	Gwaith llawn amser
10	Saesneg	Caerdydd	Gwaith llawn amser
11	Cymraeg	Manceinion	Gwaith llawn amser
12	Saesneg	Lerpwl	Gwaith rhan amser
13	Cymraeg	Lerpwl	Gwaith llawn amser
14	Saesneg	Llundain	Gwaith llawn amser
15	Saesneg	Caerdydd	Gwaith llawn amser

Tabl 3: Ymatebwyr 19-25 oed, Tregaron

Ymatebwr	Iaith y Cyfweliad	Man Byw Presennol	Sefyllfa
1	Saesneg	Huddersfield	Gwaith llawn amser
2	Saesneg	Sheffield	Addysg llawn amser

¹⁰ Nodwer mai enwau ffug a ddefnyddir drwy gydol yr erthygl

3	Saesneg	Lerpwl	Addysg llawn amser
4	Saesneg	Llundain	Addysg llawn amser
5	Saesneg	Llundain	Gwaith llawn amser
6	Saesneg	Newcastle	Gwaith llawn amser
7	Saesneg	Llundain	Gwaith llawn amser
8	Saesneg	Caerdydd	Gwaith llawn amser
9	Saesneg	Caerdydd	Gwaith llawn amser
10	Saesneg	Llundain	Gwaith llawn amser
11	Saesneg	Manceinion	Gwaith llawn amser
12	Saesneg	Caerdydd	Gwaith llawn amser

Yn y modd yma felly, darganfuwyd 27 o unigolion yn wreiddiol o'r ddwy ardal, sef 15 ym Mlaenau Ffestiniog a 12 yn Nhregaron a oedd yn fodlon cymryd rhan yn yr astudiaeth. Cynhaliwyd cyfweiliadau unigol gyda rhain, unai dros y ffon neu wyneb yn wyneb. Gellir dadlau mai ar egwyddorion pelen eira oedd sylfaen y sampl, gan fod y cysylltiadau a wnaed yn rhan o'r cysylltiad cychwynol a wnaed gyda'r ysgolion.

O ganlyniad i natur yr astudiaeth a'r grŵp sampl cyfyng, crëwyd cynllun peilot ar ddechrau'r astudiaeth er mwyn ymchwilio'r posibilrwydd o gael grŵp rheoli a fyddai o ddefnydd cymharol i weddill y sampl 15-18 oed. Pwrpas y cynllun peilot oedd ceisio darganfod gwerth cael grŵp cymharol o bobl ifanc oedd wedi hanu o deuluoedd oedd yn enedigol i'r fro ac i asesu os oedd eu cymhellion a'u dyheadau'n wahanol i'r rhai nad oedd yn enedigol. Roedd yr ysgolion uwchradd yn fodlon i mi yrru holiaduron ar lein i ddisgyblion blwyddyn 11 a chafwyd 30 ymateb ar draws y ddwy ysgol.

Casgliadau

Ceisiwyd sefydlu beth yw'r prif ffactorau sy'n effeithio ar allfudiaeth pobl ifanc o'r bröydd Cymraeg drwy ystyried eu dyheadau a'u gobeithion ar gyfer y dyfodol. Drwy dynnu ar waith Jones (2010) aethpwyd ati i ystyried p'run ai ffactorau economaidd yn unig oedd yn arwain y bobl ifanc i ymfudo o'u cymunedau yng Nghymru. Wrth ystyried y casgliadau, mae'n rhaid cydnabod ehangder y cwestiwn ymchwil a'r amrywiaeth barn ac emosiwn sy'n gysylltiedig gydag allfudiaeth ac felly cymhlethdod ceisio dylunio unrhyw argymhellion pendant o ymchwil o'r fath. Rhaid hefyd ystyried maint y sampl, sydd yn gyfyngedig.

Er hynny, darganfu nad ffactorau economaidd yw'r prif reswm dros y duedd yma, ond yn hytrach ei fod yn ddibynnol ar lefelau integreiddio'r bobl ifanc a'u hymdeimlad o berthyn i'r cymunedau dan sylw. Dengys o'r data ansoddol a meintiol fod eu lefelau integreiddio'n

gysylltiedig gyda'r teulu a'r teulu estynedig, eu syniadau nhw ynglŷn â diwylliant a chenedligrwydd a'r iaith Gymraeg yn benodol. Ceir drafodaeth bellach ar hyn isod.

Ffactorau Economaidd

Darganfuwyd mai arwynebol oedd ceisio crynhoi'r pwnc i ffactorau economaidd yn unig. Roedd Grŵp Sampl 15-18 oed, yn rhoi pwysigrwydd amlwg i resymau economaidd dros allfudo o'u bröydd. Roedd hyn yn ogystal yn gysylltiedig gyda'u dewisiadau ôl ysgol, gwaith a gyrfa. Er hynny, yn wahanol i waith Jones (2010) ni welwyd tystiolaeth mai ystyriaethau economaidd yw'r prif ysgogiadau dros allfudiaeth pobl ifanc, er iddo chwarae'r rhan gychwynol ar ddechrau eu bywyd gyrfaol ac felly'n sylfaen dros rai o'u dewisiadau.

Bu rhai enghreifftiau o ddyheadau economaidd yr unigolion yn y sampl yn adlewyrchu dyheadau eu rhieni, ac yma efallai y gwelwyd gwahaniaethau dosbarth amlwg. Er enghraifft, gwelwyd o naratif Kara o Flaenau Ffestiniog o'r sampl 19-24 oed, fod dyheadau ei rhieni wedi effeithio ar ei phenderfyniad i fudo o'r ardal. Roedd rhieni Kara o ddsbarth proffesiynol ac roeddynt yn awyddus iddi ddilyn yr un llwybr gyrfaol.

I remember my auntie telling me that I could and should go far you know, and I automatically associated that with moving away, bettering myself and just not staying stagnant here. It seems unfair of me now to think like this, but you know that's how we've always felt as a family. Maybe it's a class thing, I just don't know. I remember feeling like it at the time, but I'm not sure if I do now. I think that sometimes I do, but mostly I'm just glad that I could see that there are other things out there for me. I think that sometimes it made me feel different and at the time that hurt, I'm not sure anymore I think now I'm just glad that I was pushed, and that I wasn't like everyone else.

Mae gwaith James (2003), yn rhoi pwyslais ar bwysigrwydd safle mewnfudwyr o fewn y gymuned ac ystyriwyd dosbarth cymdeithasol fel ffactor bwysig o safbwynt y dosbarthiad. Honnwyd fod mewnfudwyr â statws economaidd gwell ac felly'n perthyn i ddsbarthiadau cymdeithasol uwch, na'r bobl leol. Er hynny, awgrymwyd nad oedd y wybodaeth yma bob amser yn seiliedig ar ffaith, ond yn hytrach oherwydd bod y rhan fwyaf o'r mewnfudwyr yma wedi eu geni yn Lloegr.

Mae Day a Fitton (1975) yn cyfeirio at y ffyrdd y mae unigolion yn pennu statws ac yn ei alw'n y 'system fuchedd.' Awgrymwyd gan James (2003) ei fod yn ffordd Gymreig amlwg o raniad a dosbarthiad cymdeithasol, sydd â gwreiddiau diwylliannol yn hytrach nag economaidd (2003: 63). Mae'n cyfeirio at ffordd o fyw, sef buchedd sydd yn rhoi pwyslais amlwg i hunan ddisgyblaeth a gwerthoedd rhanedig, ac yn gwahaniaethu rhwng y rhai sydd methu gwireddu'r gwerthoedd yma (Day a Fitton, 1975).

Roedd ddiffyg economïau'r ardaloedd yn bwynt llosg ymysg y bobl ifanc yr astudiaeth bresennol, yn enwedig eu cydnabyddiaeth fel ardaloedd difreintiedig, fel awgrymwyd gan Marged (Blaenau Ffestiniog):

Ti methu just aros yma nag wyt ti a gobeithio am y gorau. Be ti am wneud, just cael plant a ddim cael dim cymwysterau? Dydi'r byd ddim yn gweithio fel na ddim mwy. 'Dio

ddim fel oedd o. Mae pawb yn deud fod gyno ni mwy o ddewis dyddia 'ma, ond dwi'm yn gweld o fel na. Mae gyno ni lai o ddewis, mae'n rhaid i ni adael.

Fel rhan o'r grwpiau ffocws 15 - 18 oed, gofynnwyd iddynt greu darlun o'r nodweddion positif a negyddol a'u hardaloedd, ac fel y gwelir o'r lluniau isod, mae tlodi yn ffactor nodweddiadol o'r lluniau:

Ffigwr 1: Grwp Ffocws Blaenau Ffestiniog

Ffigur 2: Grŵp Ffocws Tregaron

Er hynny, gwelwyd gwerthfawrogiad ar gyfer harddwch naturiol yr ardaloedd hyn a bodlondeb yn y mwyafrif o achosion eu bod wedi cael magwraeth mewn ardal hardd ac unigryw. Bu'r rhwystredigaethau a'r anawsterau er hynny'n amlwg, lle gwelwyd diffygion mewn gwasanaethau cymdeithasol hanfodol megis trafndiaeth gyhoeddus, gweithgareddau hamdden a digwyddiadau cymdeithasol yn gyffredinol. Roedd data o'r gwaith ansoddol yn dangos mai'r ysgol oedd canolfan y bobl ifanc yn y ddwy ardal, ac er bod darpariaeth ôl ysgol ar gael gan y gwasanaeth ieuencid, nid niferus oedd eu haelodaeth.

Mae hyn yn dwyn i sylw astudiaeth Prifysgol Bangor a Llywodraeth Cymru sy'n pwysleisio mai mudiadau rhieni â phlant ifanc a phobl ifanc oedd â'r ddarpariaeth fwyaf cynhwysfawr o weithgareddau iaith Gymraeg mewn rhai gymunedau yng Nghymru, ond cafwyd tystiolaeth bod bylchau yn ymddangos yn y ddarpariaeth i bobl ifanc hŷn (2015: 117). Gellid awgrymu bod hyn yn peryglu'r dilyniant a'r cynnydd ieithyddol o'r sector addysg, ac yn atgyferthu canfyddiad rhai pobl ifanc mai iaith addysg yn unig yw'r Gymraeg ac nid iaith ar gyfer cymdeithasu y tu hwnt i ffiniau'r ysgol (2015: 121).

Yn ogystal, gwelwyd cysylltiad gyda gwaith Williams a Morris (2000) sydd yn trafod newidiadau cymdeithasol yn nhermau ei effaith ar yr economi ond yn ogystal ar allu grwpiau iaith leiafrifol i atgynhyrchu eu hunain. Yma ceir trafodaeth ar effeithiau pell gyraeddo

ailstrwythuro economaidd, fel y gwelwyd olion pendant ohono yn y bröydd. Ceir cadarnhad o'r cysylltiad amlwg rhwng yr ysgogiadau economaidd dros allfudo o'r bröydd a'r rhesymau anochel diwylliannol sydd yn cael eu heffeithio yn eu sgil.

Atgyfnerthwyd fod y newidiadau economaidd a gafwyd yng Nghymru dros y ganrif ddiwethaf wedi arwain at symudiad poblogaeth a chyfalaf, sydd yn ei dro wedi effeithio ar sefydliadau cymdeithasol pwysig fel y teulu, y gymuned ac addysg. Ar yr un pryd, mae ailstrwythuro economaidd wedi effeithio ar y farchnad lafur ar lefel leol, ranbarthol a ryngwladol a hefyd ar statws a bri'r Gymraeg, yn gysylltiedig â'i hamlygrwydd, neu ddim, yn y farchnad lafur cyfnewidiol sydd o'i hamgylch.

Dengys fod y dyhead i adael yn ddibynnol ar y gobaith am fywyd cymdeithasol a gyrfaol gwell, a disgwyliadau uwch ar gyfer y dyfodol. Fodd bynnag, y canlyniad fwyaf trawiadol oedd y gwahaniaeth mewn agwedd tuag at iaith, diwylliant a chenedligrwydd rhwng y ddwy ardal.

Diwylliant a Chenedligrwydd a'r Gymraeg

O fewn y ddau grŵp oed, bu cryn drafodaeth ar yr hyn a olygir wrth fod yn 'Gymraeg' yr ymdeimlad hwnnw o berthyn a graddfeydd integreiddio i'r gymuned. Roedd y term 'enedligrwydd,' yn gysylltiedig gyda'r bröydd yr oeddynt yn perthyn iddo yn ogystal â'u cefndir teuluol. Er hynny, roedd 'enedligrwydd,' yn aml yn adlewyrchu'r hyn yr oeddent yn teimlo am eu statws o fewn y gymuned honno.

Gellir dadlau fod y sampl yn aml yn gwahaniaethu eu hunain o fewn eu grwpiau cyfoedion, sef rhai oedd yn enedigol i'r fro a rhai nad oedd neu yn perthyn i deuluoedd ymfudol. Nid oedd y ffiniau yma a ddisgrifiwyd bob amser yn amlwg nac ychwaith yn bwysig, ond bu achosion lle rhoddwyd amlygrwydd mawr i'r gwahaniaethau teuluol yma, fel yr awgrymwyd gan Barth (1969) mae grŵp yn dod yn ymwybodol o'u hunaniaeth ethnig wrth iddynt gysylltu ag eraill.

Mae Cohen (1982) yn dadlau fod yr un peth yn wir wrth ystyried ardaloedd, ac efallai nad yw hyn yn peri syndod, gan fod ethnigedd a chymdogaeth yn fynegiant o ddiwylliant. Dadleuwyd fod pobl yn dod yn ymwybodol o'u diwylliant wrth sefyll ar eu ffiniau ac o hynny fod diwylliant ym mhen blaen ymwybyddiaeth unigolion. Er hynny, dadleuwyd nad yw pobl bob amser yn ymwybodol o hyn fel 'diwylliant,' ond yn hytrach yn ymwybodol ohono drwy eu hunaniaeth (Cohen 1982: 3).

O safbwynt yr astudiaeth hon, gwelwyd fod y bobl ifanc yn ymwybodol o'u gwahaniaeth o fewn y gymuned leol ac yn rhoi sylw arbennig iddo. Daeth yn fwy amlwg wrth ystyried ardal Tregaron. Bu hefyd yn ddylanwadol wrth ystyried iaith a defnydd iaith o fewn y teulu. Fel awgrymwyd gan Paul o Dregaron:

How can I be Welsh? My mother isn't Welsh, my father isn't Welsh, so I certainly aren't. Nor do I want to be. You've got to be true to your roots or who is going to take you seriously? Don't get me wrong, I love Wales, it's my home, and I think it's great that I can speak two languages, but speaking a language doesn't make you Welsh. I think you've got to be from Wales. I'm proud to be an English person living in Wales, that's what makes me, me and I wouldn't want to be anyone else. I was born here, but my

language at home is English, my whole family is English and I don't want to be different to them.

Bu'r grwpiau ffocws yn ddangosyddion amlwg ar gyfer mesur defnydd iaith a'i effaith ar obeithion a dyheadau'r sampl ar gyfer y dyfodol. Darganfu, yn anochel efallai, fod agwedd eu rhieni yn treiddio, yn enwedig wrth ystyried profiadau negyddol a gafwyd gan rai rhieni o fewn y cymunedau dan sylw. Er hynny, gellir dadlau fod cymhlethdod yn perthyn i'r sampl, yn gysylltiedig gyda'u cefndir teuluol ac felly eu cenedligrwydd a'u lleoliad hwythau o fewn y gymuned. Er enghraifft, ymddengys nad oedd nifer o'r bobl ifanc, yn benodol ym Mlaenau Ffestiniog, wedi dewis mabwysiadu cenedligrwydd eu rhieni ond yn hytrach wedi mabwysiadu cenedligrwydd ardaloedd eu bro, gyda rhai yn ymfalchïo yn eu gwahaniaeth, ac eraill yn glynu'n dynn wrth eu hunaniaeth a'u cenedligrwydd genedigol. Fel awgrymwyd gan John o Flaenau Ffestiniog:

Weithiau dwi'n teimlo bo fi'n Cymraeg ac weithiau dwi'n teimlo'n Saesneg. Mae'n beth od. Pan 'dwi adra [ym Mlaenau Ffestiniog] dwi'n teimlo'n Saesneg achos bo fi'n wahanol i bawb sydd yn Gymraeg yma. Ond pan 'dwi'n mynd i aros efo nain yn Gloucester dwi'n teimlo'n Cymraeg achos dydw i ddim yn Saesneg. Mae o mor anodd. Dwi ddim yn un peth na'r llall.

Roedd nifer y bobl ifanc oedd yn nodi eu bod o genedligrwydd Cymraeg ym Mlaenau Ffestiniog, gymaint yn uwch nag yn Nhregaron er bod eu cefndir teuluol yn ymddangos yn debyg. Dengys fod y cysyniad o genedligrwydd yn gysylltiedig gyda'r ardaloedd eu hunain, lle gwelwyd trawstoriad neu gyferbyniad rhwng yr hyn a oedd yn ei olygu i fod yn Gymraeg a'r hunaniaeth oedd yn perthyn i fod yn Saesneg.

Mae Bond Charlseay a Grundy (2008) yn cynnig nifer o ganfyddiadau diddorol ar gyfer yr astudiaeth bresennol wrth astudio'r prif dueddiadau demograffig a'r heriau sydd yn wynebu'r Alban heddiw. Awgrymir y gellir deall yr ysgogiadau ar gyfer allfudiaeth graddedigion yn nhermau 3 grŵp o ffactorau, sef (i) cyfleoedd, gyda chyflogaeth yn benodol, (ii) cysylltiadau a pherthnasau gyda'r, teulu, partneriaid a ffrindiau, ond yn ogystal y cysylltiadau a wnaed drwy'r ymdeimlad o berthyn, perthnasau a hunaniaeth (iii) eu disgwyliadau ar gyfer y dyfodol.

Mae pwyslais yma ar hunaniaeth yn benodol, a gwelwyd ei fod yn canolbwyntio ar fudwyr wedi eu geni yn Lloegr. Mae'r graddedigion yma'n cadw eu dinasyddiaeth flaenorol, ond yn gorfod ail feddwl eu hunaniaeth a sylweddoli nad yw dinasyddiaeth ffurfiol yn arf yn erbyn gwaharddiad anffurfiol a symbolaidd (2008:4).

Eglurwyd y pwynt yma'n ehangach gan Nagel (2004) sydd yn pwysleisio fod dinasyddiaeth yn elfen bwysig, ond nid diffiniol, o hunaniaeth. Yn ogystal, Mae'n dadlau ei bod hi'n bosib hawlio hunaniaeth fel dinesydd, heb hawlio hunaniaeth y wlad honno (2004:2). Er bod mewnfudwyr yn gallu meddu dinasyddiaeth ffurfiol, maent yn aml yn parhau i gael eu heithrio o sectorau dominyddol o'r gymdeithas (2004:5). Pan mae'r mewnfudwyr yma'n teimlo na fyddent yn cael eu derbyn i'r gymdeithas, maent yn profi'r gwrthgyferbyniad rhwng diffiniadau cyfreithiol o ddinasyddiaeth a'r synnwyr mynegiannol megis yr ymdeimlad o berthyn.

Er enghraifft, ymddengys fod ‘bod yn Gymraeg,’ i sampl Tregaron, yn gysylltiedig gyda diwydiant amaethyddol cryf yr ardal, ac nad oedd yr ymfudwyr yn yr achos yma’n gallu uniaethu gyda’r diwydiant nac ychwaith yn teimlo’r angen i fod yn rhan ohono. O ganlyniad, roedd gan y term arwyddocâd negyddol i’r rhai nad oedd yn teimlo’n gynwysedig i’r ardal a’i ddiwylliant. Fel yng ngeiriau Morgan o Dregaron:

The thing is, I just wouldn’t want to be like them you know. They’re all farmers, and I guess I’m just not like that. They have their own language and suff, like ‘shwmai bachan,’ and I just think god, I so don’t want to be like that. I’m sorry but why would you. I remember my dad saying the same thing. Tregaron’s great but not if you’ve lived here all your life, you just get sucked in, and I really don’t want to. Don’t get me wrong, I think they really are great people, I just don’t want to be like I’ve lived in Tregaron all my life, because I haven’t.

Nid dyma’r achos ym Mlaenau Ffestiniog. Nid oedd y sampl yn yr achos hwn yn dynodi’r un label na’r un arwyddocâd i ‘fod yn Gymraeg,’ yn hytrach ystyriwyd fod balchder yr unigolion yn amlwg. Yma ceir trawstoriad rhwng y ddau grŵp lle gwelwyd gwahaniaethau sylweddol mewn cenedligrwydd, defnydd iaith a barn. Ceir cadarnhad o’r gwahaniaethau rhwng diwylliant yr ardaloedd, gyda chydberthynas positif rhwng ardal a chenedligrwydd ym Mlaenau Ffestiniog ond cydberthynas negyddol rhwng cenedligrwydd ac ardal yn Nhregaron.

Roedd hi’n ddiddorol fod y bobl ifanc wedi meddwl am y cysyniad o genedligrwydd a’r ymdeimlad o fod yn ‘perthyn.’ Nid oeddynt yn ei gymryd yn ganiataol, hynny yw roedd yn nodwedd bwrpasol ganddynt. Y consensws oedd nad oes modd mesur cenedligrwydd a’i fod yn nodwedd ddewisol, yn eu barn nhw, yn hytrach na nodwedd osodedig, enedigol. Er hynny, mae hi’n amlwg o’r trafodaethau yn ystod y grwpiau ffocws fod y pwnc yn un cymhleth.

Ystyriaethau Ieithyddol

Roedd y gallu i gynhyrchu ac atgynhyrchu iaith hefyd o bwysigrwydd amlwg wrth ystyried amcanion yr astudiaeth. Aethpwyd at i drafod ystyriaethau ieithyddol tuag at y pwnc o allfudiaeth drwy ddadlau fod gallu iaith pobl ifanc, neu i ba lefel y dysgwyd yr iaith yn effeithiol, yn rhannol ddibynnol ar y modd y mae’r unigolyn yn gallu integreiddio’n effeithiol i’r gymuned y maent yn rhan ohoni. Penderfynwyd trafod amrywiaethau gallu ieithyddol a hyder wrth ddefnyddio iaith, gan y gellir dadlau ei bod yn rhan annatod o fywyd yn y fro Gymraeg ac yn debygol o effeithio ar y canlyniadau.

Roedd nifer o’r ymatebwyr wedi sefydlu perthynas rhwng iaith a’r ymdeimlad o berthyn. Roedd nifer ohonynt wedi nodi achosion lle nad oedd unigolion yn gallu medru’r Gymraeg ac felly’n teimlo’n ymylol yn y gymdeithas ac wedi eu gwahardd, nid yn bwrpasol, o weithgareddau cymunedol. Yn yr ysgol yn Nhregaron oherwydd y nifer o bobl ifanc nad oedd yn medru’r iaith yn rhugl, cafodd y dosbarthiadau eu rhannu i ddau brif ffrwd, un yn gwneud eu gwaith drwy gyfrwng y Gymraeg a’r gweddill drwy’r Saesneg. Golyga’r rhaniadau hyn, fod rhaniadau cymdeithasol hefyd yn anochel, ac yma ceir goblygiadau wrth ystyried Cynlluniau Strategol y

Gymraeg mewn Addysg¹¹, gan nad oedd y Gymraeg yn cael ei hystyried fel iaith ‘normal,’ yn yr ysgol i cohort o’r bobl ifanc. Tra’i bod yn ymddangos fod pobl ifanc yn cael eu hintegreiddio’n fwy yn ieithyddol mewn rhai cymunedau, eto gwelir fod rhai eraill lle mae’r grwpiau iaith y bodoli ar wahân i’w gilydd.

Er hynny, roedd pob un o’r ymatebwyr yn medru’r iaith, ac wedi ei ddysgu fel ail iaith yn yr ysgol neu yn y gymuned ehangach. Yr hyn a ddaeth i’r amlwg, oedd bod cysylltiadau gyda’r iaith a dyhead rhai o’u cyfoedion oedd yn enedigol i’r fro i ddiogelu eu hiaith gyntaf a brodorol, yn destun llosg i rai ohonynt. Nid oeddynt yn cysylltu’r un pwysigrwydd i’r iaith a’u cyfoedion, ac yn aml roeddynt yn ystyried dulliau a dyheadau eu cyfoedion i ddiogelu eu hiaith ac i’w ddefnyddio ym mhob achos, fel ymosodiad personol ar eu diwylliant nhw eu hunain. Fel awgrymwyd gan Amber o Dregaron:

When I think about Tregaron, it’s all idyllic and stuff, this proper beautiful area where you’d like set a scene for a film or something. I know it sounds funny, but its how I’ve always felt. I think the language is part of it though you know, like it’s not real, it belongs to Wales but not outside it. I know some people are really going to look at me harshly for saying that and it’s a bit harsh like, but hey. I do think sometimes that we’re all kind of pushed into learning it and speaking it in school and things and it kind of gets into a bit of a rebellion thing I think. Like the kids who don’t speak it are the rebels. It’s how it was for me.

Wrth ymchwilio ymhellach, gwelwyd fod y pwynt uchod yn ddibynnol ar agwedd a lefel integreiddio eu rhieni. Er enghraifft, gwelwyd o’r holiaduron fod cyfran o’r rhieni wedi dysgu Cymraeg, ond ychydig iawn oedd yn ei ddefnyddio yn y cartref gyda’r ymatebwyr gyda dau (15.4 y cant) o’r tadau o Flaenau Ffestiniog a dim o Dregaron, a dim o’r mamau yn y ddwy ardal yn ei ddefnyddio. Gwelwyd o’r data ansoddol, fod y rhieni oedd ag agwedd ffafriol tuag at yr iaith, yn ei ddysgu ac yn gwneud ymdrech arbennig i’w ddefnyddio yn y cartref, yn debygol o drosglwyddo’r un agwedd ac ymdrech i’w plant. Ymddengys mai nifer bychan iawn o’r sampl oedd hyn.

Mae gwaith Morris (1989: 114) yn ategu hyn lle gwelwyd rhai o effeithiau cymdeithasol mewn fudo ar un gymuned Gymraeg. Dengys yn ei sampl hi fod perthnasau teuluol yn ffactor pwysig wrth ffurfio rhwydweithiau, ac roedd hyd yr amser yr oedd yr ymatebwyr wedi byw yn y gymuned hefyd yn ddylanwad. Awgrymwyd fod y siaradwyr Cymraeg wedi medru integreiddio’n well i’r gymuned leol oherwydd eu bod yn gallu cymryd rhan yn y clybiau a’r cymdeithasau, rhywbeth nad oedd y grŵp o fewnfudwyr uniaith Saesneg yn gallu gwneud oherwydd eu dealltwriaeth gyfyngedig o’r iaith Gymraeg. Roedd hyn wedi arwain at sefyllfa ddau grŵp iaith yn byw ar wahan i’w gilydd yn gymdeithasol.

Yma ystyriwyd pwysigrwydd blaenllaw i gynllunio ieithyddol, lle gwelwyd nad yw dysgeidiaeth o’r iaith yn cael ei drosglwyddo’n effeithiol o fewn y teulu. Ystyriwyd gwaith Williams a

¹¹ Ym mis Ebrill 2010 cyhoeddodd Llywodraeth Cymru Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg gyda’r bwriad o sicrhau bod addysg a hyfforddiant cyfrwng Cymraeg yn rhannau annatod o’r isadeiledd addysg. Ymysg y nodau ac amcanion strategol a osodwyd gan y Strategaeth oedd gwella’r broses o gynllunio darpariaeth a dilyniant cyfrwng Cymraeg ar draws yr ystod oedrannau, gwella sgiliau iaith, a chodi safonau yn y Gymraeg a Chymraeg ail iaith

Morris (2000) wrth iddynt awgrymu y byddai'r newidiadau cymdeithasol sy'n amlwg o fewn y bröydd yn caniatáu i ni ystyried perthnasedd y gwahanol asiantaethau cymdeithasol i'r broses o gynhyrchu at atgynhyrchu iaith. Mae'n bosib nad yw'r teulu er enghraifft, yn atgynhyrchu'r iaith, hyd yn oed pan fo'r rhieni yn siarad yr iaith, ond fod asiantaethau eraill, fel addysg, yn dysgu'r Gymraeg i blant.

Yn amlwg, byddai'r un sefyllfa'n wir yn achos teuluoedd ble nad yw'r un o'r rhieni'n siarad Cymraeg, sef mai'r ysgol yw'r asiantaeth atgynhyrchu iaith, gyda'r gymuned o bosib yn ategu hynny. Yr hyn a ddisgwyliid yw bod dysgeidiaeth o'r Gymraeg yn debygol o gynyddu cyfalaf cymdeithasol unigolyn neu grŵp, er yn yr achos yma, gwelwyd nad dyma'r achos. Darganfu fod cyfalaf cymdeithasol unigolion ym Mlaenau Ffestiniog a Thregaron yn cael eu heffeithio gan eu lefelau o integreiddio sydd ddim yn ddibynnol ar eu gallu ieithyddol yn unig, ond yn hytrach yn cynnwys nifer amrywiol o ffactorau megis hunaniaeth, diwylliant a pherthnasau cymdeithasol.

Wrth ystyried eu graddfeydd o integreiddio i'r gymuned honno, ceir cyfuniad o ffactorau ymarferol yn ogystal â theimladwy wrth ystyried eu gobeithion a'u dyheadau ar gyfer y dyfodol. Er hynny, darganfuwyd fod cysylltiadau'r sampl yn hylifol, hynny yw, roedd eu rhesymau dros ymfudo o'r bröydd yn gysylltiedig gyda theimladau ac ystyriaethau cymhleth tu hwnt i un ffactor. Dadleuwyd fod y teimladau yma'n adlewyrchiad o'u cysylltiadau hylifol oedd yn sicrhau eu symudoledd cymdeithasol amlwg a'r gallu i allfudo o'r bröydd Cymraeg. Fel awgrymwyd gan James o'r sampl 19 - 24:

We've always moved, and I guess I've carried on the tradition, like moving and stuff to where the jobs are or where the most important people in your life are. That's my philosophy and one I'll always stick to. I don't even think I know what roots really mean and what their importance is, but then we're all different. I pride myself on having, you know, like roots everywhere.

Mae Wenger (1978) er enghraifft, wrth ysgrifennu ar ran o Glwyd, wedi disgrifio'r hyn a ddigwyddodd i'r iaith Gymraeg pan welwyd y pylu yn nylanwad y capeli. Roedd y Saesneg yn gynyddol amnewid yr iaith lle'n draddodiadol gwelwyd y Gymraeg yn unig. O ganlyniad, mae lawer o'r llenyddiaeth a ysgrifennwyd ar y pwnc o'r bröydd Cymraeg neu Gymru wledig, yn ystyried y cwestiynau manwl hynny o newidiadau economaidd a chymdeithasol. Maent yn cynnwys yr ail ddsbarthiad a chryfder yr iaith Gymraeg, canlyniad patrymau mudo a natur hunaniaethau lleol ac 'ethnig.' Yn aml iawn, fel awgrymwyd gan Day, gwelwyd Cymru yn sefyll ar groesffordd, lle gofynnir cwestiynau am y math o Gymru sydd yn gallu goroesi yn y byd sydd ohoni (2002: 153).

Cloi

Darganfu'r ymchwil fod allfudiaeth pobl ifanc o'r bröydd Cymraeg yn ddibynnol ar nifer o ffactorau cymhleth ac aml haen, ac nid yw'n ategu gwaith Jones (2010) fod pobl ifanc yn symud o'r cymunedau traddodiadol 'Cymraeg,' am resymau economaidd yn unig. Yn wir, darganfu i'r gwrthwyneb, fod dewisiadau'r bobl ifanc yma'n ddibynnol ar eu hymdeimlad o berthyn a'u patrymau integreiddio i'r cymunedau dan sylw. Yma ceir trafodaeth ar bwysigrwydd ystyriaethau'n ymwneud a'r Gymraeg a diwylliant a chenedligrwydd i'w hymdeimlad o berthyn a'u patrymau integreiddio.

Ceir trafodaeth ar natur ddadleuol y fro Gymraeg, yn ogystal â'i bwysigrwydd parhaol fel arf wleidyddol bwerus. Ystyriwyd sut mae newidiadau cymdeithasol ehangach yn cael effaith negyddol ar allu'r bröydd i gynnal a chadw ei phoblogaeth ifanc ac felly'n colli nifer o siaradwyr Cymraeg pob blwyddyn. Mae i hyn oblygiadau pwysig wrth ystyried targed Llywodraeth Cymru i gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 yn ogystal â cheisio creu siaradwyr Cymraeg newydd.

Os am gyrraedd y targed, awgrymwyd fod rhaid mynd ati i geisio deall dyheadau'r grŵp yma o bobl ifanc a'u rhieni mewn mwy o fanylder. Dadleuwyd gan Williams (2017) fod ffurfio strategaeth ieithyddol genedlaethol yn 'amalgam' o uchelgais wleidyddol ac arbenigedd biwrocratig technegol (2017:1). Yn ogystal, ystyriwyd fod y targed yn un 'mymmpwyol,' hynny yw, nid yw o reidrwydd yn cyflawni nodau adfywio ieithyddol, ond yn hytrach yn darged gweledol, gwleidyddol (2017:1)

Yma cawn ein hatgoffa mai sgil yn unig yw'r Gymraeg ac nid yw dysgu'r iaith o reidrwydd yn golygu fod y bobl ifanc dan sylw yn mabwysiadu hunaniaeth eu cymunedau. Yn wir, ymddengys fod a hyn oblygiadau o safbwynt dyfodol yr iaith yn y bröydd a thu hwnt. Teg digon yw dadlau fod angen polisiau lleol a chenedlaethol sydd yn ymateb i'r tensiwn sy'n bodoli rhwng aros yng Nghymru neu fudo o'r wlad a cholli iaith. Fel awgrymwyd gan Williams (2017:6):

'.....the somewhat arbitrary target does not necessarily serve the goals of revitalization: a putative set of skills among a politically symbolic target population matters less than actual usage of Welsh in a wide range of domains in daily life.' (2017:6)

Mae galw yma am ystyried o ddifrif yr hyn sy'n cyfrif fel 'siaradwr' a'r diffiniad o 'gymuned o siaradwyr.' Mae'r system gyfredol wedi cynhyrchu siaradwyr er mwyn creu rhwydwaith rhithwir o gyfathrebwyr, ond mae'r dulliau y mae pobl yn eu defnyddio i ryngweithio a chyfathrebu yn newid. Rhaid i'r polisiau fod yn adweithiol i'r newidiadau posibl hyn, gan flaenoriaethu defnydd effeithiol o'r Gymraeg a throsglwyddo'r Gymraeg yn y dyfodol (Williams 2017:6).

Mae'r un neges i'w weld yn glir gan Baker (1985), sy'n nodi y byddai'n bwysig i ni ystyried y diwylliant Cymreig yn nhermau '.....a kaleidoscope of Welsh culture.' (1985:168). Er yr argaeledd nifer o ddiwylliannau Cymreig, nid yw bod yn ddwyieithog yn golygu bod yn aml ddiwylliannol. Nid yw'r gallu i ddefnyddio dwy iaith yn anochel yn golygu y bydd unigolyn yn aml ddiwylliannol. Nid pawb sydd yn dysgu'r Gymraeg sy'n cymryd rhan mewn Eisteddfodau. Fel yng ngeiriau Baker:

It appears axiomatic that, for the Welsh language to survive, it needs to penetrate an individual's whole way of life. For the language to be relegated to the Eisteddfod field, the chapel, the Welsh language lesson in school, to one channel on television and radio is to provide a badly balanced diet that will invariably lead to malnutrition and death (1985: 169).

Gellir dadlau nad yw'r datblygiad hwn o resymau diwylliannol yn ymddangos yn optimistaidd iawn i'r iaith Gymraeg os yn parhau i gollu'r poblogaeth ifanc, addysgedig i rannau eraill o'r DU. Yn wir, ystyriwyd fod y sefyllfa'n dwysau ac ni roddir sylw i'r dirywiad economaidd a chymdeithasol a welwyd o fewn ein bröydd Cymraeg. Gwelwyd yr angen cynyddol ar gyfer

newid sydd yn wir ddeall, ac o ganlyniad yn llwyddo i ymgodymu a'r ffactorau aml haen sydd yn effeithio ar ein bröydd heddiw.

Llyfryddiaeth

AITCHISON, J, CARTER, H a ROGERS, D (1989): Immigration and The Welsh Language. A Case Study Of Tregaron and its Region. Rural Surveys Research Unit. University of Aberystwyth.

AITCHISON, J a CARTER, H (1994): A Geography of The Welsh Language 1961-1991. Cardiff. University of Wales Press, 1994

AITCHISON, J a CARTER, H (2000): Language, Economy and Society: The changing Fortunes of The Welsh Language in the Twentieth Century. Cardiff. University of Wales Press 2000.

BAKER, C (1985): Aspects of Bilingualism in Wales. Clevedon, Avon, England (1985)

BARTH, F (1969): Ethnic Groups and Boundaries. Waveland Press.

BELOT, M a ERMISCH, J (2006): Friendship Ties and Geographical Mobility: Evidence from the BHPS. Ar gael: <https://www.iser.essex.ac.uk/research/publications/working-papers/iser/2006-33.pdf>

BLACKABY, D a DRINKWATER, S (2004): Migration and labour Market Differences: The Case Of Wales. University of Surrey. Ar gael: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.422.1319&rep=rep1&type=pdf>

BOND, R, CHARLESLEY, K a GRUNDY, S (2008): Migration, Settlement and Identity Among 'English Graduates in Scotland. Ar gael: http://www.lse.ac.uk/socialPolicy/Researchcentresandgroups/BSPS/pdfs/2008_migration_Bond_full.pdf

COHEN, PH (1997): Beyond the Community Romance. Soundings issue 5 Gwanwyn 1997. <http://banmarchive.org.uk/collections/soundings/05_29.pdf> Cyrchwyd 10/11/2017

COHEN, A (1982): Belonging. Identity and Social Organisation In British Rural Cultures. Manchester University Press 1982

COMISIYNYDD Y GYMRAEG (2015) The Position of the Welsh Language 2012-2015. Ar gael: <https://goo.gl/Jj1TYN>

DANIEL, G. H. (1940), Some Factors Affecting The Movement of Labour, Oxford Economic Papers, 3, 144-79

- DAY, G a FITTON, M (1975): Religion and Social Status in Rural Wales: ‘bucedd’ and its lessons for concepts of stratification in community studies. Ar gael: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-954X.1975.tb00546.x>
- DAY, G (2002): Making Sense of Wales. A Sociological Perspective. University of Wales Press.
- EMMETT, I (1982): Fe Godwn ni eto: Stasis and Change in a Welsh Industrial Town. Yn A. P Cohen (ed) *Belonging: Identity and Social Organisation in British Rural Cultures*. Manchester. Manchester University Press.
- Llywodraeth Cymru (2012) *Iaith Fyw, Iaith Byw. Strategaeth y Gymraeg 2012 - 2017*. Ar gael <<http://gov.wales/docs/dcells/publications/122902wls201217cy.pdf>>
- Llywodraeth Cymru: Stats Wales: Welsh Language. Ar gael: <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Welsh-language>
- Llywodraeth Cymru (2015) *Defnyddio'r Gymraeg yn y Gymuned*. Ar gael <http://gov.wales/docs/caecd/research/2015/151007-welsh-language-use-community-research-study-cy.pdf>
- HODGES, R.S., 2012. Welsh-medium education and parental incentives-the case of the Rhymni Valley, Caerffili. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 15(3), pp.355-373.
- JONES, H (2005): Analysis of Census Results Pertaining To language Transmission. Bwrdd Yr Iaith Gymraeg. www.byig-wlb.org.uk/cymraeg/cyhoeddiadau <<http://www.byig-wlb.org.uk/cymraeg/cyhoeddiadau>> (Cyrchwyd 20fed o Fehefin 2009)
- JAMES, E (2003): Research on your own doorstep: Welsh Rural Communities and the Perceived Effects of In-migration. *Welsh communities : new ethnographic perspectives / edited by Charlotte Aull Davies and Stephanie Jones*.
- JONES, H (2010) *Welsh Speakers: Age Profile and Outmigration. Welsh in the Twenty First Century*. Edited by Delyth Morris (2010) University of Wales Press.
- LEVY, M, B a WALDYCKI, W.J (1973): The Influence of Family and Friends on Geographical labor Mobility: an International Comparison. *Rev econ statist* 55. 198-203
- Mac-Giolla Christ, D. 2012. A Question of National Identity or Minority Rights? The Changing Status of the Irish Language in Ireland since 1922. *Nations and Nationalism* 18(3), pp. 398-416.
- MORRIS, D (1989): *A Study of Language Contact and Social Networks in Ynys Môn*. Contemporary Wales 1989.
- MORRIS, D a WILLIAMS, G (2000): *Language Planning and Language Use. Welsh in a Global Age*. University of Wales Press, Cardiff 2000.

NAGEL, C (2004): Citizenship, Identity and Transnational Migration: Arab Immigrants to the United States. Space and Polity, Cyfrol 8, Cyhoeddiad 1, 2004, tudalennau 3-24.

Ó TUATHAIGH (M. A. G.): The Development of the Gaeltacht as a Bilingual Entity. Dublin: Institiúid Teangeolaíochta Éireann, 1990. 20 pp. (Papur Achlysurol, 8).

WILLIAMS, C (2000): Language Revitalization. Policy and Planning in Wales. Cardiff University of Wales Press, 2000.

WILLIAMS, C. H. (2017). Policy review: Wake me up in 2050! Formulating Language Policy in Wales. Languages, Society & Policy. Ar gael: <https://doi.org/10.17863/CAM.9802>

Scottish Government Social Research (2008): Drivers of Youth Outmigration from Rural Scotland. Key Issues and Annotated Bibliography. Ar gael: <http://www.gov.scot/resource/doc/210054/0055504.pdf>

THOMAS, B. (1930), The Migration of Labour into the Glamorganshire Coalfield (1861-1911), Economica, 30, 275-94.